

Élni fogunk?

A KAPOSVÁRI „MARAT” FELÚJÍTÁSÁRÓL

Számomra azért izgató és csodálni való jelenés az igazi színház, mert olyan, mint egy pokolian izzó kohó, melyben a közönséges élet és a művészet lelke, a testi való és a megfoghatatlan szellem ég össze, olyan egzisztenciális kísérlet folyik, melynek sok hamis gőze és orrfacsaró füstje is lehet, de vége nem, mert olthatatlan szenvedély fűti az elszánt színészt és nézőjét, újra és újra próbálni, még ha legtöbbször nem is sikerül.

Évtizednyi felnőttéletemben talán kétszer-háromszor ha volt részem olyan eufóriában, amikor gyújtópontra izzott a színészekkel közös otlétem a színházban, és e színházi élményeim belső életemben valóban meghatározóak voltak. Az egyik ezek közül a kaposvári Csiky Gergely Színház hét évvel ezelőtti, friss Marat/Sade-előadása volt. (Peter Weiss: Jean Paul Marat üldöztetése és meggyilkolása, ahogy a charentoni elmeógyógyintézet színjátszói előadják de Sade úr betanításában. Fordította: Görgy Gábor és Eörsi István. Rendezte: Ács János.) Radikális egyetemistaként zárandokoltam el Újvidékről Kaposvárra, Budapestre és Belgrádba is, az 1982-es nemzetközi színházi fesztiválra (melynek nagydíját a kaposváriak vitték el), megnézni az előadást, melyben azt véltem éles fényben látni, hogy itt és most, ténylegesen mi van s mi kél a valóság öléből: elveszett, megcsúfolt forradalom hamvában a toprongyosok lelke hogyan izzik föl újra meg újra, és tekint Sade-ról Marat-ra. A Kikiáltóval (akit a darab harmadik főszereplő-

jének éreztem) azonosulva átéltem a tanácsalanságot és a kiállást. Kiállást bizonyos kérdések és a szabadság érzése mellett. A Kikiáltó (akit az ifjú Máté Gábor a maga különös módján, fanyar, fojtott attitűddel, de érzéstelenítés nélkül alakított) volt az én, a mi Hamletünk, ő tette fel mai szavakkal és gesztusokkal azt a shakespeare-i kérdést, amire igent mondhattunk.

Most, hét év múltán megint ott ültem a charentoni elmeógyógyintézet fürdőjét jelző díszletekkel szemben. A „világot jelentő deszkák”, a megfeketedett, piszkos farácsok (melyeket az előadás folyamán alaposan felforgat a rendező) a lepusztultság oly ismerős depresszív architektúráját láttatták velem. Aztán előlépett az, aki úrként, tehát kellő lezsértséggel és magabiztossággal lépdel ezen a földön, mintha csak vízen járna, még a nadrágzára se piszkolódik be: a nyakkendőjét lobogtató funkcionárius (Coulmier, a tébolyda igazgatója), és belebotlik a vízzel teli pléhvödörbe, mielőtt egy papirosról bekonferálná az előadást. (Ez a papiros meg Marat ázott papírlapjai, iskolás irkája is mily fontos attribútumai a hivatásos forradalmárnak.) Harsány kezdés volt ez akkoriban — ma nem töltött el dühvel és nem röhögтет meg. A direktor ma ironikus értelemben sem „korunk hőse”, csak egy senki. A színpad jobb sarkában ott ült a viszketű testű Marat a kádban, de nem látszott, hogy véresre kaparta volna magát. A vívódását szerettem volna lassítva szemügyre venni, de csak egy

„hiteles” Marat látszott, ahogyan Taine jellemezte: fő vonásai a dühös lelkesedés, a folytonos izgatottság, a lázas tevékenység és az akarat merevgörccse a rögeszme kényszere alatt. Ez a Marat (aki azt mondja, hogy „én vagyok a forradalom”) egyszerűen nem kommunikációképes. Ellenlábásának, Sade márkinak egy-egy gondolatánál viszont szívesen elidőztem volna. Jordán Tamás Sade-ja azon a fotón kapott meg a legjobban, amit a szünetben a színház előcsarnokában láttam. Az előadás híres képi metaforáját, a korbácsolási jelenetet örökíti meg: Sade ráborította tulajdon kádját Marat-ra, aki két erős markával tartja távol a nyakához közelítő fémpereget. A kád hátán hasal a márki, ily módon szemtől szembe kerül Marat-val, és Charlotte Corday-vel korbácsolatja magát. Arcán a holtpontra lecsövekelt ember feszített kínja és a kín kiállításának heroizmusa. Ebben az élő metaforában a két ellenség szinte összeforr egyetlen szörnyeteg lénné: sade-i része magára veszi az ember bűneit, a marat-i pedig keresztre feszül.

Charlotte Corday maga a bűn. Pogány Judit rendkívül átgondolt szerepfarmálása egy kacér naivát, egy Bovarynét, egy önismeret híján elvesző szerencsétlent láttatott velem. A történelem úgy dobálja az ily gyenge testeket, ahogy Corday teste repül a gyilkosságot követő lincselési jelenetben.

A kitűnő zenének, a remek pantomimjeleneteknek és énekszámoknak köszönhetően a népet megjelenítő négy énekes szinte végig a szenvedélyek magas hőfokán tartotta az előadást (bár hiányzott közülük Csákányi Eszter nagyszájú Rozija — aki a helyébe lépett, az nem mert ordenáré lenni). És bár ezek a sans-coulette-ok („veszettek”) „vitték” az előadást, mégsem tudtam hova tenni őket. Kik ezek?

És ki itt a forradalmár?

Nem Marat. Szegény Marat-ból a kádban egy rögeszmébe tokosodott elme szólt. Kér-

déseit már mind megválaszolta a francia forradalom óta eltelt történelem. Sade kérdései a természet közönyéről és az emberi természet megválthatatlan, pokoli örvényeiről minden idővel és a süket éggel dacoló, nyitott kérdések maradtak.

Ki itt a tébolyult? A színpad tüneményesen örült jelensége az a hosszú, fehér ruhás, sápadt angyal volt, akit Kari Györgyi varázsolt elő. A zavarodásig megrendült, kísérteties hang arról beszélt, szinte vinnyogott, hogy akárhol járunk, emberi csontokon koppannak a lépteink. A történelem tébolyult angyalának jelenéseként hatott ez, mintegy megjósolva a záró jelenetet, melyben kiterült emberi testek fölött hangzik fel a Kikiáltó fojtott zokogása.

Egy hajnali vagy alkonyi homályban úszó Város óriási épületei látszanak a diaképen, a járdán hústömög hever, mindenki ott van. Kilép a Kikiáltó, aki mindaddig a jelen idő által sarokba szorított néző szemével nézte és kommentálta a történeteket, és sirni kezd, amiért elhulltak mind, mint a legyek, a „veszettek”, a hősök, a Bovarynét, a radikálisok, a feleségek, amiért ilyen városban kell élnie.

A Kikiáltó jajszava ezer közül az egy hamisítatlan hang, az egyetlen, amit a fergetes káosz után bizonyosan tudunk, amire — erre a remegő, foszló zokszóra — támaszkodhatunk, a fix pont, amiből kiindulva újra fel kellene építeni a világot. És ott rögtön felidéződött bennem a másik zokogás, a három nővér kétségbeesett jajszava a Katona József Színházban, miközben katonák meneteltek marsban, és az a három szerencsétlen sírva hajtogatta, hogy: „Élni fogunk!” Olyan sokszólamú volt ez a rivalgás: a kétségbeesés és a remény halvány hangja, melyre sokkal valószínűbb reménytelenség borul, a hitetlenség és az abszurd akarás ötvöződött benne síkollyá, mielőtt vége lett volna.

RADICS VIKTÓRIA